

**GLOBALLASHUV SHAROITIDA YOSHLAR ONGIGA G‘OYAVIY-
MAFKURAVIY VA AXBOROT XURUJLARINING TA’SIRI**

Bobomurodov G‘iyosiddin Samar o‘g‘li

Termiz davlat pedagogika instituti

Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti talabasi

Tel: +998 90 451 70 04

E-mail: gbobomurodov854@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada globallashuv jarayonida yoshlar ongiga ta’sir ko’rsatuvchi g‘oyaviy-mafkuraviy va axborot xurujlarining mazmuni, namoyon bo’lish shakllari hamda ijtimoiy-pedagogik oqibatlarini tahlil qilinadi. Tadqiqotda internet, ijtimoiy tarmoqlar, qisqa video platformalari va raqamli kommunikatsiya vositalari orqali tarqaladigan manipulyativ axborotlar yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi, ijtimoiy faolligi va mustaqil fikrlashiga qanday ta’sir ko’rsatishi yoritiladi. Shuningdek, axborot xurujlariga qarshi kurashishda ta’lim-tarbiya, oilaviy muhit, milliy qadriyatlar, tanqidiy fikrlash va media savodxonlikning o’rni asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, axborot xuruji, g‘oyaviy tahdid, mafkuraviy immunitet, yoshlar, ijtimoiy tarmoqlar, media savodxonlik, tanqidiy fikrlash

**ВЛИЯНИЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКИХ, ИНФОРМАЦИОННЫХ И
МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ УГРОЗ НА СОЗНАНИЕ МОЛОДЕЖИ В
УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

Аннотация. В статье анализируются сущность, формы проявления и социально-педагогические последствия идеологических, мировоззренческих и информационных угроз, влияющих на сознание молодежи в условиях глобализации. Особое внимание уделяется воздействию манипулятивной информации, распространяемой через интернет, социальные сети и цифровые коммуникационные платформы.

Ключевые слова: глобализация, информационная угроза, идеологическое воздействие, молодежь, социальные сети, медиаграмотность, критическое мышление

**THE INFLUENCE OF IDEOLOGICAL, INFORMATIONAL AND
WORLDVIEW THREATS ON YOUTH CONSCIOUSNESS IN THE
CONTEXT OF GLOBALIZATION**

Annotation. The article analyzes the essence, forms and socio-pedagogical consequences of ideological, informational and worldview threats affecting youth consciousness in the context of globalization. Special attention is paid to manipulative information disseminated through the Internet, social networks and digital communication platforms.

Keywords: globalization, information threat, ideological influence, youth, social networks, media literacy, critical thinking

KIRISH

Globalashuv insoniyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib kelgan murakkab jarayondir. U iqtisodiy, siyosiy, madaniy va axborot almashinuvini tezlashtiradi, turli xalqlar o'rtasidagi muloqotni kengaytiradi hamda yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq globalashuv faqat ijobiy hodisa emas. Uning tarkibida axborot oqimining nazoratsiz kuchayishi, begona qadriyatlar ta'sirining ortishi, yoshlar ongiga yo'naltirilgan g'oyaviy va mafkuraviy bosimlarning ko'payishi kabi xavfli jihatlar ham mavjud. Ayniqsa, raqamli makonda axborotning tez tarqalishi yoshlarning ongiga bevosita ta'sir qiladigan kuchli omilga aylangan. Shu sababli bugungi ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki yosh avlodni axborotni saralash, tahlil qilish, manipulyatsiyani aniqlash va o'z milliy-ma'naviy pozitsiyasini himoya qila oladigan shaxs sifatida tarbiyalash vazifasini ham bajarishi lozim [1].

Zamonaviy axborot muhitida yoshlar ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, videoplatformalar, messenjerlar va turli onlayn jamoalar orqali katta hajmdagi ma'lumotlar bilan to'qnashadi. Bu ma'lumotlarning hammasi ham ishonchli, xolis yoki tarbiyaviy ahamiyatga ega emas. Ayrim kontentlar yoshlarni noto'g'ri yo'nalishga boshlashi, ularda befarqlik, agressivlik, iste'molchilik kayfiyati, tarixiy xotiraga bepisandlik yoki milliy qadriyatlarga nisbatan sovuqlikni shakllantirishi mumkin. Shuning uchun g'oyaviy-mafkuraviy va axborot xurujlari masalasini pedagogik nuqtayi nazardan o'rganish dolzarb hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

G'oyaviy va axborot tahdidlarini o'rganishda ijtimoiy kommunikatsiya, media ta'siri va yoshlar tarbiyasiga oid nazariy qarashlar muhim ahamiyatga ega. M. Maklyuen ommaviy kommunikatsiya vositalarining inson tafakkuri va jamiyat madaniyatiga ta'sirini alohida ta'kidlaydi. Uning fikricha, axborotni uzatuvchi vosita mazmunning o'zidan ham kuchliroq ijtimoiy ta'sir ko'rsatishi mumkin [2]. M. Kastels esa zamonaviy jamiyatda axborot tarmoqlari ijtimoiy munosabatlar, siyosiy qarashlar va madaniy identifikatsiyani shakllantirishda asosiy maydonga aylanganini ko'rsatadi [3].

Pedagogik adabiyotlarda yoshlarning axborotga munosabatini shakllantirishda tanqidiy fikrlash, axborot madaniyati va media savodxonlik muhim kompetensiyalar

sifatida ko‘riladi. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan media va axborot savodxonligi konsepsiyasida insonning axborotni izlash, baholash, undan mas‘uliyat bilan foydalanish va media xabarlarining maqsadini anglash qobiliyati demokratik jamiyat uchun zarur ko‘nikma sifatida baholanadi [4]. Shu jihatdan, axborot xurujlariga qarshi kurash faqat taqiqlash yoki nazorat qilish orqali emas, balki ongli tanlov qilishga o‘rgatish orqali samarali bo‘ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada mavzuga doir nazariy manbalarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, pedagogik kuzatuv va mantiqiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini yoshlar tarbiyasi, axborot xavfsizligi, media savodxonlik va mafkuraviy immunitetga oid ilmiy yondashuvlar tashkil etadi. Mavzu nazariy maqola ko‘rinishida yoritilgani sababli asosiy e‘tibor g‘oyaviy-mafkuraviy hamda axborot xurujlarining mazmunini ochish, ularning yoshlar ongiga ta‘sir mexanizmlarini aniqlash va pedagogik profilaktika yo‘nalishlarini belgilashga qaratildi.

Tahlilda yoshlarning raqamli axborotga bo‘lgan ehtiyoji, ijtimoiy tarmoqlardagi faol ishtiroki, axborotni hissiy qabul qilishga moyilligi va guruh ta‘sirga berilish ehtimoli hisobga olindi. Bunda axborot xurujlari bevosita zo‘ravonlik shaklida emas, balki ko‘pincha yumshoq, jozibador, ko‘ngilochar va shaxsiy erkinlik niqobi ostida namoyon bo‘lishi mumkinligi asosiy mezon sifatida olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

G‘oyaviy-mafkuraviy xurujlar yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga ta‘sir ko‘rsatishga qaratilgan yashirin yoki ochiq axborot-psixologik harakatlardir. Ular ko‘pincha milliy birlikni zaiflashtirish, tarixiy xotirani buzish, ijtimoiy norozilikni kuchaytirish, yoshlarni befarqlikka yoki radikal qarashlarga undash, ma‘naviy me‘yorlarni qadrsizlantirish kabi maqsadlarni ko‘zlaydi. Bunday xurujlar internetda ochiq targ‘ibot, soxta yangiliklar, memlar, qisqa videolar, blogerlar fikri, anonim kanallar yoki manipulyativ muhokamalar orqali tarqalishi mumkin. Xavfli tomoni shundaki, yoshlar bunday ta‘sirni har doim ham tahdid sifatida anglamaydi. Ular ayrim g‘oyalarni shunchaki trend, hazil, shaxsiy fikr yoki zamonaviy qarash sifatida qabul qilishi mumkin [5].

Axborot xurujlarining eng keng tarqalgan shakllaridan biri noto‘g‘ri yoki kontekstdan uzilgan ma‘lumot tarqatishdir. Bunda voqea-hodisa ataylab bir tomonlama talqin qilinadi, emotsional sarlavhalar orqali auditoriya e‘tibori jalb etiladi, manba ko‘rsatilmaydi yoki ishonchsiz manbalarga tayaniladi. Bunday axborot yoshlar orasida tez tarqaladi, chunki u ko‘pincha sodda, keskin va hissiyotga boy bo‘ladi. Yoshlar esa murakkab ijtimoiy-siyosiy masalalarda manbani tekshirishga yetarli tajribaga ega bo‘lmashligi mumkin. Natijada ularda haqiqat va subyektiv fikr o‘rtasidagi chegara xiralashadi.

Yana bir muhim mexanizm — algoritmik ta'sirdir. Ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchining qiziqishlariga mos kontentni ko'proq ko'rsatadi. Bu bir tomondan qulaylik yaratadi, ikkinchi tomondan esa yoshni bir xil qarashlar doirasida ushlab qoladi. Agar o'quvchi yoki talaba tasodifan salbiy, radikal yoki manipulyativ kontentga ko'proq munosabat bildirsa, algoritmi unga shunga o'xshash materiallarni ko'paytiradi. Bu jarayon axborot pufagi deb ataladi. Axborot pufagida qolgan yosh boshqa fikrlarni eshitmaydi, muqobil manbalarni ko'rmaydi va o'z qarashlarini yagona haqiqat deb qabul qila boshlaydi [3].

G'oyaviy tahdidlarning yoshlar ongiga ta'siri bir necha darajada namoyon bo'ladi. Birinchi darajada axborotga ishonch masalasi buziladi. Yoshlar rasmiy, ilmiy yoki ta'limiy manbalarga nisbatan shubha bilan qarashi, aksincha, anonim yoki norasmiy manbalarga ko'proq ishonishi mumkin. Ikkinchi darajada qadriyatlar almashinuvi yuz beradi. Bunda mehnat, bilim, mas'uliyat, oilaviy hurmat, vatanparvarlik kabi qadriyatlar o'rniga tez boyish, ko'rinish, iste'mol, shov-shuv, keskinlik va individual manfaat ustuvor qo'yilishi mumkin. Uchinchi darajada xulq-atvor o'zgaradi: yoshning ijtimoiy faolligi konstruktiv yo'ldan chiqib, norozilik, tajovuzkorlik yoki befarqlikka aylanishi ehtimoli ortadi.

Bunday sharoitda ta'lim muassasalarining vazifasi faqat axborot xurujlari haqida umumiy ogohlantirish bilan cheklanmasligi kerak. Pedagog yoshlarni real axborot vaziyatlari asosida fikrlashga o'rgatishi lozim. Masalan, biror ijtimoiy tarmoq xabarini tahlil qilish, undagi fakt va fikrni ajratish, sarlavha va matn mosligini tekshirish, manba ishonchliligini baholash, boshqa manbalar bilan solishtirish kabi mashg'ulotlar samarali bo'ladi. Bu yondashuv yoshlarni tayyor xulosaga emas, mustaqil tahlilga olib keladi [4].

Oilaviy muhit ham muhim ahamiyatga ega. Agar oila a'zolari farzand bilan ochiq muloqot qilmasa, uning internetdagi qiziqishlari, do'stlari va axborot manbalari haqida befarq bo'lsa, yosh raqamli makonda yolg'iz qoladi. Bunday holatda unga tashqi axborot guruhlarini kuchliroq ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, oilada tanqidiy savol berish, fikrni asoslash, kitob o'qish, tarixiy va madaniy mavzularni muhokama qilish odati bo'lsa, yoshning mafkuraviy immuniteti mustahkamlanadi.

Pedagogik natija shundan iboratki, g'oyaviy-mafkuraviy va axborot xurujlariga qarshi kurashda taqiqlashdan ko'ra tahliliy fikrlashni rivojlantirish samaraliroqdir. Chunki zamonaviy raqamli muhitda barcha zararli kontentni to'liq to'sib bo'lmaydi. Ammo yoshni manba tekshirishga, dalil so'rashga, emotsional manipulyatsiyani ko'rishga, qarama-qarshi fikrlarni solishtirishga o'rgatish mumkin. Bu esa uzoq muddatli himoya mexanizmini shakllantiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Globalashuv sharoitida g'oyaviy-mafkuraviy va axborot xurujlari yoshlar ongiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi murakkab ijtimoiy-pedagogik muammoga

aylangan. Bu xurujlar ko‘pincha ochiq zo‘ravonlik yoki majburiy targ‘ibot shaklida emas, balki ko‘ngilochar kontent, trend, bloger fikri, anonim xabar, soxta yangilik yoki hissiy munosabat shaklida namoyon bo‘ladi. Shu sababli yoshlarni bunday tahdidlardan himoya qilishda faqat nazorat, taqiq yoki ma‘muriy choralar yetarli emas. Eng muhim yo‘l — ularning tanqidiy fikrlashi, media savodxonligi, milliy-ma‘naviy qadriyatlarga tayangan mustaqil pozitsiyasi va axborot madaniyatini shakllantirishdir.

Ta‘lim muassasalarida axborotni tahlil qilishga yo‘naltirilgan amaliy mashg‘ulotlar, media savodxonlik elementlari, ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni baholash topshiriqlari, manba bilan ishlash madaniyati va dalillarga asoslangan munozaralarni kengaytirish tavsiya etiladi. Oila, mahalla va ta‘lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlik kuchaytirilsa, yoshlarning mafkuraviy immuniteti mustahkamlanadi. Eng asosiy vazifa yoshni internetdan ajratish emas, balki internet va axborot makonida ongli, mas‘uliyatli va tahliliy harakat qila oladigan shaxs sifatida tarbiyalashdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
2. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. — New York: McGraw-Hill, 1964.
3. Castells M. Communication Power. — Oxford: Oxford University Press, 2009.
4. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. — Paris: UNESCO, 2011.
5. Toffler A. The Third Wave. — New York: Bantam Books, 1980.
6. Quronov M. Milliy tarbiya. — Toshkent: Ma‘naviyat, 2007.
7. G‘oyibnazarov Sh. Axborot xavfsizligi va ma‘naviy tahdidlar. — Toshkent: Akademiya, 2019.
8. Jabborov A. Yoshlar tarbiyasida ma‘naviy-mafkuraviy immunitet masalalari. — Toshkent: Fan, 2020.